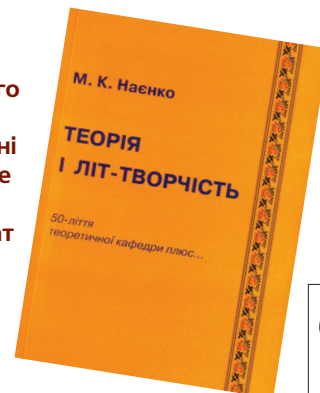

Літературний інститут: далека мрія чи реальна перспектива?

Минає 50 років з часу заснування першої в Україні кафедри теорії літератури Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Про її здобутки і втрати, про будні й перспективи творчого осередку, який може вирости в Літературний інститут, розповідає доктор філологічних наук, професор, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Михайло НАЄНКО.

69

– Ви багато років завідували цією кафедрою...

– Якщо точніше, п'ятнадцять. А знаю кафедру фактично з дня заснування: був другокурсником філологічного факультету, коли раптом у його коридорах почали з'являтися нові люди: професор, доцент, а потім ще й два «не помічені раніше» аспіранти. З'ясувалося, що вони – співробітники новоствореної кафедри теорії...

– А до того часу обходилися без теорії?

– Її як загальноосвітній предмет читали в усьому тодішньому СРСР викладачі історико-літературних кафедр... 1960 року було відкрито кафедру теорії в Московському державному університеті. Щоб не пасти задніх, цим шляхом пішли й київські філологи. Звичайно, потрібна була для цього відповідна база – кадрова, освітня. У певному розумінні новостворена кафедра вбирала в себе досвід ще, либонь, киеворуської доби, трьохсотлітню практику викладання поетологічних знань у Києво-Могилянській колегії-академії, а також міркування про силу та вагу художнього слова Вишенського, Сковороди, Котляревського, Шевченка й інших класиків...

– Але ж це загальноукраїнське надбання.

– У нашому університеті україністика з елементами теорії (хоча й під псевдонімом «древнерусская» або «южнорусская») викладалася фактично з часу його заснування 1834 року. Найбільших зусиль до цього в XIX і на початку XX століття докладали перший ректор університету Михайло Максимович, професори й доценти Микола Костомаров, Амвросій Метлинський, Михайло Драгоманов, а особливо – Володимир Перетц. У заснованому ним «Філологічному семінарі» (1904–1914) фахову підготовку здобула ціла плеяда літературознавців нового, модерного періоду літературної теорії – Микола Зеров, Павло Филипович, Сергій Маслов, Михайло Драй-Хмара, Іван Огієнко, Дмитро Чижевський та багато інших. Вони першими в Україні усвідомили: у творі має значення не «що» (зміст), а «як» (форма). Окремі слухачі семінару згодом обіймали університетські посади, але, на жаль, у 20–30-х роках минулого століття частину викладачів репресували, а дехто змушений був емігрувати за межі України. Тому університетське літературознавство виявилось дуже ослабленим і лише на рубежі 50–60-х років створення кафедри теорії стало по-справжньому актуальним. Саме тоді зміцнювало позиції шістдесятництво з модерним і неомодерним уявленням про літературу. Існували в єдиних екземплярах (у спецфондах) створені в українській діаспорі праці Дмитра Чижевського та Юрія Лавріненка, які пропонували перегляд історії літератури за художньо-стильовими ознаками.

– У західному мистецтвознавстві тоді розгорталися дискусії про кризу «старої» естетичної категорії прекрасного, «художня форма» поступово перейменовувалася на «структуру», набував поширення абсурдизм ірландця Беккета та французя Іюнеско...

– Про ці новації можна було дізнатися лише з їхньої критики у пропагандистських публікаціях, хоч елементи неомодернізму відроджували найсміливіші шістдесятники, а окремі з них («пізні») Василь Земляк і Василь Стус

чи молодші за них Ігор Калинець, Тарас Мельничук та інші) наблизилися й до національного постмодернізму. Вони з жадібністю вчитувалися в творчість частково реабілітованих «хрущовською відлигою» авторів «розстріляного відродження» і «нелегально» знайомилися з теоретичними та історико-літературними працями українських учених, котрі реабілітації тоді ще не підлягали. Це була та головна пожива, на якій зростали нові теоретичні судження тодішніх молодих дослідників літератури Івана Дзюби, Євгена Сверстюка, Івана Світличного, Григорія Сивоконя, Віталія Дончика... Мали значення й написані в останні роки життя студії академіка Олександра Білецького. А кафедральний професор Галина Сидоренко була помітною постаттю в колі шістдесятників як тонкий знавець культури вірша, авторка відомих праць із віршознавства.

– Їх пізніше пропонувала студентам для опрацювання викладачка теорії літератури, доцент Наталія Костенко.

– Вона була й залишається чи не найпопулярнішим прихильником теоретичного таланту Галини Сидоренко. Шляхом віршознавчого аналізу лірики авторитетної наставниці молоді вдається виходити на ширші характеристики поетики художнього мислення, активно застосовуючи поширені в світовій практиці способи формального та структуралістського аналізу текстів.

– Віршування – лиш одна грань теорії літератури. А якими були інші галузі?

– Про них можна судити за головним тодішнім здобутком кафедри – підручником для студентів «Теорія літератури», який з'явився друком 1975 року.

– На черзі, очевидно, й університетський підручник?

– Це одне з найболючіших місць не тільки університетської, а й академічної теорії літератури. Наукова енергія лекцій, прочитаних без **свого** підручника, втрачається щонайменше наполовину. Таке вкрай необхідне видання викладачі кафедри, на жаль, лише пишуть.

– А як на цій кафедрі опинилася підготовка фахівців із літературної творчості?

– Після розпаду СРСР московський Літінститут імені Максима Горького продовжував запрошувати на навчання молодих українських літераторів. Тодішній голова НСПУ Юрій Мушкетик запитав мене як декана філологічного факультету: «А чому б і в нас не відкрити такий навчальний заклад?» Після спільних ходін до Кабінету Міністрів України було одержано відповідний гриф на «літературну творчість», а 1997 року оголошено перший набір абітурієнтів на цю спеціальність, яку «закріпили» за кафедрою теорії.

– Наскільки реальне створення всеукраїнського Літературного інституту?

– Теоретично для цього все є, а практично... Перепон багато, однак сподіваємося відкрити його до двохсотліття з дня народження Тараса Шевченка. Це не якась примха, а націотворче завдання.

Розмову вів Микола СЛАВИНСЬКИЙ.